

DIALECTVERLIES EN -ATTITUDE ONDER JONGEREN: HET ALBLASSERWAARDS

JEROEN AANTJES (J.M.)

4120310

MA MEERTALIGHEID & TAALVERWERVING

UNIVERSITEIT UTRECHT

BEGELEIDER: DR. SERGIO BAAUW

JULI 2017

ABSTRACT

Dit onderzoek richt zich op het meten van de kennis van jongeren over talige kenmerken van het dialect van de Zuid-Hollandse Alblasserwaard. De volgende onderzoeksvragen worden beantwoord: Is er een relatie tussen attitude ten opzichte van het dialect en dialectkennis, hebben jongeren kennis van fonologische isoglossen die tussen oost en west in de regio bestaan, en welk taalkundig domein is het meest vatbaar voor dialectverlies? 29 participanten tussen de 15 en 25 jaar vulden een online vragenlijst waarin, naast hun attitude ten opzichte van het dialect, ook hun kennis over het Alblasserwaards bevestigd werd op drie onderdelen van het taalsysteem: lexicon, fonologie en syntaxis. De voornaamste conclusie van dit onderzoek is dat attitude een duidelijke voorspeller van dialectkennis is. De regionale verschillen in fonologie bleken bij de meeste jongeren niet bekend. Ten slotte wordt geconcludeerd dat lexicon het minst vatbaar is voor dialectverlies en dat syntactische verschijnselen hier het meest vatbaar voor zijn.

DANKWOORD

Ik ben de leden van de Stichting Streektaal Alblasserwaard en Vijfheerenlanden erg dankbaar voor het creëren van deze samenwerking, voor hun enthousiasme, hun bereidheid om mee te werken, hun expertise, en hun gastvrijheid, in het bijzonder Piet Pols en Annie Trappenburg. Ook ben ik dank verschuldigd aan Klaas de Groot, docent op scholengemeenschap de Gomarus te Gorinchem en dialectenthousiasteling, voor het verspreiden van mijn vragenlijst onder zijn leerlingen. Daarnaast bedank ik alle participanten voor hun deelname en de waardevolle data waarover ik daardoor kon beschikken.

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	<i>pagina 4</i>
Theoretisch kader	5
Lexicon, semantiek en pragmatiek	5
Fonologie	6
Syntaxis en morfologie	9
Dialectverlies	12
Onderzoeksvragen & hypothese	14
Methode	15
Participanten	15
Vragenlijst	15
Analyse	16
Resultaten	17
Mate van dialectgebruik	17
Dialectkennis	18
Regionale verschillen	19
Attitude	20
Vergelijking tussen onderdelen	20
Conclusie	21
Discussie	22
Bibliografie	24
Appendix	26
Vragenlijst	26
Reflectieverslag praktijkcomponent	32

INLEIDING

Als inwoner van de Alblasserwaard en als liefhebber van talen ben ik altijd erg geïnteresseerd geweest in het lokale dialect. Voor mijn masterscriptie wilde ik me dan ook richten op mijn lokale dialect: het Alblasserwaards. Dit wordt gesproken in het zuiden van Zuid-Holland, tussen de rivieren Lek en Merwede, van Kinderdijk tot de oostelijke provinciegrens (aangegeven in Figuur 1). Deze taal heeft verschillende namen: Utrechts-Alblasserwaards, Waards/*Waerds*, Graafs/*Graefs*, S. A. & V. (Streektaal Alblasserwaard en Vijfheerenlanden), etc. Ook zijn de meningen verdeeld over de interne verschillen tussen bijvoorbeeld Sliedrechts, West-Alblasserwaards, Vijfheerenlands, etc. Vanwege de grote overeenkomsten tussen alle varianten en vanwege de aanname dat er dialectnivellering heeft plaatsgevonden, wordt hier één term gehanteerd: het Alblasserwaards.

FIGUUR 1 – KAART VAN DE ALBLASSERWAARD EN VIJFHEERENLANDEN

In dit onderzoek wordt het fenomeen dialectverlies onder jongeren onderzocht. De onderzoeksvragen die hierin centraal staan, zijn: 1) *Heeft de attitude van jongeren over het Alblasserwaards dialect effect op hun kennis over het dialect?*; 2) *Zijn isoglossen tussen oost en west nog merkbaar?*; en 3) *Welk taalkundig domein is het meest onderhevig aan dialectverlies?* In het vervolg van deze scriptie, te beginnen met het theoretisch kader, worden ten eerste belangrijke kenmerken van het Alblasserwaards beschreven. Immers is het van belang om de talige kenmerken in kaart te hebben waarvan de kennis onderzocht wordt bij jongeren. Na deze beschrijving van het dialect volgt een bespreking van literatuur rondom het fenomeen dialectverlies en de rol van attitude. In de daaropvolgende methodesectie wordt beschreven hoe het onderzoek plaats heeft gevonden en worden methodologische keuzes beargumenteerd. Hierna volgt een rapportage van de resultaten van dit onderzoek. Deze worden verder geïnterpreteerd in de conclusie. In de afsluitende discussiesectie vindt er terugkoppeling plaats naar de onderzoeksvragen en literatuur. Ook worden de beperkingen van dit onderzoek besproken en worden er mogelijkheden voor vervolgonderzoek gegeven.

THEORETISCH KADER

Het Alblasserwaardse dialect kenmerkt zich door de gelijkenissen met het Utrechts. Daarom wordt soms de term Utrechts-Alblasserwaards gebruikt om naar het dialect te verwijzen. Echter zijn er genoeg kenmerken die het Alblasserwaards tot een uniek taalsysteem maken. In deze sectie zal het Alblasserwaards beschreven worden, zodat duidelijk is welke elementen belangrijk zijn bij het testen van dialectkennis bij jongeren. Omdat het Alblasserwaards een Hollands dialect is en de Hollandse dialecten belangrijk zijn geweest in de standaardisatie van het Nederlands, zullen vooral kenmerken besproken worden die afwijken van het Standaardnederlands. Na het bespreken van de dialectkenmerken, wordt in dit theoretisch kader het fenomeen dialectverlies besproken.

LEXICON, SEMANTIEK EN PRAGMATIEK

Zoals in de inleiding genoemd is, zijn de meningen verdeeld over de verschillen tussen het Alblasserwaards en het Sliedrechts en de vraag of het ene een subdialect is van het andere. Verschillen tussen het Alblasserwaards en het Sliedrechts zijn inderdaad lastig te zien. De talen hebben zeer veel overeenkomsten en het is dan ook de vraag of het daadwerkelijk aparte dialecten zijn. Een antwoord op deze vraag kan ik niet geven, maar feit is wel dat de invloed van Sliedrecht in sommige aspecten van het Alblasserwaards dialect te zien is. De bagger- en boorindustrie zit in de Sliedrechtse identiteit verankerd doordat grote bedrijven als Boskalis en IHC Merwede in deze stad hun oorsprong vinden. In *'Waffere momme?'*, een Sliedrechts dialectwoordenboek, zijn dan ook enkele woorden opgenomen die verwijzen naar baggerwerkzaamheden of de rivier de Merwede (Historische Vereniging Sliedrecht, 1998). Ook is het woord *dijk* (veelal in PPs als *'aan/langs/op de(n) dijk'*) inmiddels synoniem met *weg*, terwijl het zijn oorsprong vindt in de Rivierdijk langs de Merwede. Ook midden in de Alblasserwaardse polders wordt *dijk* gegeneraliseerd naar de betekenis van *weg*, zelfs al is de dichtstbijzijnde rivierdijk kilometers ver weg.

In een document van de Stichting Streektaal A & V is een begin gemaakt voor een woordenboek van het Alblasserwaards. Informanten verspreid over de regio rapporteerden over welke woorden in welke plaatsen gebruikt worden. Het gaat om een zeer groot document met meer dan 3700 woorden. Het zuivere aantal is echter kleiner: veel woorden zijn dubbel genoemd of komen met meer dan één spelling of uitspraak voor, terwijl het om hetzelfde woord gaat. Ook zijn er woorden in opgenomen die fonologisch wel, maar lexicaal niet afwijken van het Standaardnederlands (bv. *nie = niet*) of van de Algemene Nederlandse spreektaal. Deze woorden kunnen dus strikt gezien niet als dialecteigen lexicon worden beschouwd. Daarnaast is dit document geen compleet overzicht: het ontbreken van een plaatsnaam in de lijst achter een woord is geen bewijs dat het woord in dit dorp niet gebruikt wordt. Het is immers aannemelijk dat aangrenzende dorpen snel woorden van elkaar overnemen. Het vermoeden bestaat dan ook dat het dialect vervaagd is en de grenzen tussen dorpen niet meer zo duidelijk zijn als vroeger. Desalniettemin is dit een goede bron om uit op te maken welke woorden het meest verspreid zijn in de regio, als rekening wordt gehouden met de bovengenoemde probleemfactoren. De woorden in dit document hebben, zoals gebruikelijk bij dialecten, alledaagse, eenvoudige thema's. Het gaat bijvoorbeeld om woorden rondom gemoedstoestanden (*harseer* = probleem), ziekte (*aokelik* = misselijk), of woorden voor objecten in en om het huis (*rucht* = onkruid). Ook is de agrarische achtergrond van de regio zichtbaar. Een groot aantal woorden is gerelateerd aan vee of aan boerenwerkzaamheden (bv. *keuj* = varken).

FIGUUR 2 – FRAGMENT VAN DOCUMENTATIE VAN HET DIALECTLEXICON

1670	kil	hoek in het dak	No,Ld
1671	kin	kan	Bgr,Lar
1672	kinne	kunnen	HB,Ot
1673	kinne bier	vaatje bier	Ot
1674	kinnegie(-s)	biervat	Alb,No
1675	kinnip	hennep	HB,Ot

No = Noordeloos, Ld = Leerdam, Bgr = Bleskensgraaf, Lar = Langerak, HB = Hoogblokland, Ot = Ottoland.

Bij veel woorden is er sprake van overlap; het gebruik van deze woorden wordt in de gehele regio geverifieerd. Op deze manier kunnen er woorden aangewezen worden waarvan het aannemelijk is dat ze tot de kern van het dialectlexicon behoren.

Een kenmerk van het Alblasserwaards dat tot pragmatiek gerekend kan worden is het gebruik van een indefiniet werkwoord in een specifieke interpretatie. Dit verschijnsel is beperkt tot gebruik met dagen van de week en wordt het best verduidelijkt met een voorbeeld.

- (1) Ik kom *een zaterdag* wel langs. = Ik kom aankomende zaterdag wel langs.
- (2) Ben jij *een maandag* jarig geweest? = Ben jij afgelopen maandag jarig geweest?

Zoals deze voorbeelden laten zien komt dit verschijnsel voor met dagen in zowel toekomst als verleden. *Een maandag* kan dus zowel ‘aankomende maandag’ als ‘afgelopen maandag’ betekenen, wat duidelijk wordt in de context van de zin. Dit verschijnsel is beperkt tot dagen van de week en kan niet ingezet worden om andere uitdrukkingen van tijd te specificeren.

- (3) Ik ben *een zomer* naar Kreta geweest. ≠ Ik ben afgelopen zomer naar Kreta geweest.
- (4) Hij gaat *een jaar* trouwen. ≠ Hij gaat aankomend jaar trouwen.
- (5) Hij werd *een november* aangenomen. ≠ Hij werd afgelopen november aangenomen.
- (6) Ga je *een weekend* mee? ≠ Ga je aankomend weekend mee?

FONOLOGIE

In het Alblasserwaards worden veel klinkers anders gerealiseerd dan in het Standaardnederlands. Deze worden hier besproken. Klinkers die niet afwijken van het Standaardnederlands (zoals /i/) worden in deze bespreking overgeslagen. De klankrealisaties die hier genoemd worden, komen niet in 100% van de gevallen voor. Er kunnen verschillende klanken in het Alblasserwaards corresponderen met één klank in het Standaardnederlands. Dit kan komen door een verschil in fonologische context (bv. wel of niet vóór een /n/) of regionale verschillen (west tegenover oost). Daarnaast is het natuurlijk mogelijk dat een spreker zich soms wel en soms niet aan de uitspraak van het Standaardnederlands houdt, en dus kan de gerealiseerde klank per spreker of situatie verschillen.

De /a/ wordt in het Alblasserwaards in enkele woorden een /ε/, zoals *bled* (dienblad). Van den Berg (1989) legt in een studie naar de klankleer van het Sliedrechts bij het bespreken van deze realisatie een verband met de woorden *hand* en *behendig* in het Standaardnederlands. In woorden als *erremoei* (armoede) en *kerremelk* (karnemelk) heeft de realisatie als /ε/ volgens van den Berg te maken met de /r/, maar voor de verandering in *bled* wordt geen structurele oorzaak of vergelijkingsmateriaal gegeven (er bestaat bv. geen *stel*, *let*, etc. voor stal, lat). De uitspraak /ε/ in deze context is mogelijk een breder verspreid (Hollands) verschijnsel, maar hoe

dan ook is het onderdeel van de Alblasserwaardse fonologie. Waarschijnlijk is dit een overblijfsel van de Oudnederlandse fonologie, waar door umlaut *a* in *e* kon veranderen. Dit is in het Standaardnederlands nog te zien bij afleidingen als ‘behendig’ van ‘hand’ (van der Sijs, 2005a).

De /a:/ is een interessant geval in het Alblasserwaards, omdat hier een regionaal verschil ontstaat tussen enerzijds het westen van de Alblasserwaard en anderzijds de Vijfheerenlanden en het oosten van de Alblasserwaard. Als er van een strikte taalgrens sprake was, zou men kunnen observeren dat men het in het westen over *paerd* heeft (met lange /ε:/ als in *blèren* of *misère*) en in het oosten over *pèrd* (met korte /ε/). Het vermoeden is echter dat deze taalgrens vervaagd is en dat deze ook niet voor alle woorden geldt met in het Standaardnederlands /a:/ (Stichting Streektaal A & V, z.d.). Toch kan het voorkomen dat dialectsprekers van oostelijke en westelijke afkomst van elkaar onderscheiden kunnen worden op basis van dit klankverschil.

De Standaardnederlandse /ε/ kan in het Sliedrechts maar liefst zeven verschijningsvormen hebben (van den Berg, 1989). In het Alblasserwaards kunnen er enkele daarvan voorkomen. De belangrijkste zijn de /a:/ en de /ɪ/. De /a:/ komt voor bij veel woorden met een /r/ als volgende klank: *kaarse*, *vaarf*, *kaark*, etc. (kersen, verf, kerk). Deze woorden kunnen ook met een kortere /a/ uitgesproken worden. Mogelijk komt dit gebruik meer voor in het oosten dan in het westen. De /ɪ/ komt volgens de Stichting Streektaal A & V (z.d.) voornamelijk voor nasale consonanten voor (*immers* = emmers, *cint* = cent), maar ook zonder deze nasalen komt de /ɪ/ voor, zoals in *mist* (mest) en *mit* (met). Het gebruik van de /ɔ/ zoals in *vors* (vers) en *korse* (kersen) bestaat eventueel ook nog, al noemt van den Berg deze uitspraak in 1989 al verouderd.

Woorden met dubbel E in het Standaardnederlands worden in de meeste gevallen als /e:/ gerealiseerd, maar er zijn ook woorden waarin dit /ɪ:/ wordt, zoals *beer* en *veel*. Het Alblasserwaards gebruikt deze uitspraak in veel meer woorden, zoals *stêên* (steen) en *zêêp* (zeep). Hier lijkt sprake van een regelmatigheid, zoals ook in het Standaardnederlands de regelmatigheid bestaat dat deze klank voor /l/ en /r/ voorkomt. In het Alblasserwaards wordt deze regelmatigheid uitgebreid met de context ‘voor /n/’ (zo komt ook *bêên* en *gêên* voor). Voor /p/ lijkt dit echter geen regelmatigheid, aangezien andere woorden die op /p/ eindigen (‘reep’, ‘kneep’) geen andere klank krijgen.

De /ɪ/ kan in het Alblasserwaards verschillende vormen krijgen. Zo kan de eerder beschreven afwisseling van /ε/ en /ɪ/ ook in omgekeerde richting plaatsvinden zoals bij *hette* (hitte) en *blek* (blik). De /y/ en /ø:/ komen vaker voor, zoals in *dut* (dit), *guns* (ginds), *veul* (veel) en *speule* (spelen). Ten slotte kan ook de /ai/ of /ai/ voorkomen zoals in *kaind* (kind). De voorbeelden die voor het voorkomen van deze klank worden gegeven bevatten allemaal een /n/ als volgende klank en dit is volgens van den Berg (1989) dan ook de oorzaak in deze klankverandering.

De /ɔ/ kan in het Alblasserwaards als /y/ voorkomen, zoals in *durp* (dorp) en *sturm* (storm). Dit hangt vrijwel zeker samen met de /r/ + consonant in de coda, aangezien dit verschijnsel beperkt is tot deze woorden (bijv. ook *zorg*, *orgel*, *vork*, *gestorven*, *verdorven*, etc.).

De /o:/ wordt in het Alblasserwaards in veel woorden een /ɔ:/, zoals in *brôôd* (brood). Echter komt ook /ø:/ voor in een woord als *meule* (molen). Het lijkt er niet op dat deze klanken elkaar kunnen afwisselen (*breud* en *môôle* komen dus niet voor). /o:/ lijkt beperkt tot de context ‘voor /d/ en /t/’: *dôôd*, *grôôt*). Ten slotte komt voornamelijk in het westen van de streek ook de /y/ voor in *butter* (boter), terwijl er in de Vijfheerenlanden van *botter* (met een /ɔ/) gesproken

wordt (Stichting Streektaal A & V z.d.). Of dit regionale verschil in andere woorden ook merkbaar is, is niet duidelijk.

In plaats van /y/ wordt mogelijk /ɔ/ gebruikt in een woord als *mos* (mus). Dit is door van den Berg (1989) in het Sliedrechts vastgesteld, maar voor het Alblasserwaards worden weinig voorbeelden gegeven (Stichting Streektaal A & V, z.d.). De laatste klinker die besproken dient te worden is de /u:/, deze wordt in *genoeg* een /ɔ/, met dus *genog(t)* als resultaat.

Ook enkele tweeklanken krijgen een afwijkende uitspraak. Zo wordt de /ei/ een /ai/ (of /ai/), zoals in *vaaif/vaif* (vijf). Deze klank komt in deze context ook in Noord-Holland en andere delen van het land voor en lijkt ook een verschijnsel te zijn van Poldernederlands (zie o.a. Stroop, 1997). De Haags-klinkende /ɛ:/ komt ook voor, zoals in *wèèinig* (weinig). Hier is opnieuw sprake van een verschil tussen oost en west. Twee andere diftongen kunnen als /y/ voorkomen: zowel /iu/ als /œy/ in respectievelijk *nuuw* (nieuw) en *duzend* (duizend). Het is mogelijk dat dit laatste fenomeen gerelateerd is aan de klankverandering van /y/ naar /œy/ in het Standaardnederlands (bv. *duvel* > *duivel*). Het Alblasserwaardse *duzend* is mogelijk het gevolg van het vasthouden aan de historische uitspraak, hoewel de verandering van /y/ naar /œy/ voor de meeste woorden in het Alblasserwaards wel voltrokken is.

De hierboven beschreven klinkerveranderingen zijn samengevat in Tabel 1.

TABEL 1 - KLINKERVERSCHILLEN TUSSEN HET ALBLASSERWAARDS EN STANDAARDNEDERLANDS

Standaardnederlands	Alblasserwaards
/ɑ/ - lat	/ɛ/ - bled (blad, dienblad) /ɔ/ - docht (dacht)
/a:/ - laat	/ɛ:/ - paerd/pèèrd (paard)* /ɛ/ - pèrd (paard)* *(regionale verschillen west-oost resp.)
/ɛ/ - pet	/ɪ/ - minse (mensen) /ɔ/ - vors (vers) (<i>archaisch?</i>) /a:/ of /ɑ/ - kaark, kark (kerk) (<i>voor /r/</i>)
/e:/ - meet	/ɪ:/ - stêên (steen)
/ɪ/ - pit	/ɛ/ - hette (hitte) /ɣ/ - dut (dit) /ø:/ - speule (spelen) /ai/ of /ai/ - kaaïnd, kaaïnd (kind)
/ɔ/ - pot	/ɣ/ - durp (dorp)
/o:/ - lood	/ɔ:/ - brôôd (brood) /ø:/ of /œ:/ - meule (molen) /ɣ/ - butter (boter)* /ɔ/ - botter (boter)* *(regionale verschillen west-oost resp.)
/ɣ/ - put	/ɔ/ - mos (mus) (<i>eventueel</i>)
/u:/ - goed	/ɔ/ - genog (genoeg)
/ei/ - tijd	/ai/ of /ai/ - wainig/waaïnig (weinig)* /ɛ:/ - wèèinig (weinig)* *(regionale verschillen west-oost resp.)
/iu/ - nieuw	/y/ - nuuw (nieuw)
/œy/ - luid	/y/ - duzend (duizend)

Hoewel van den Berg (1989) maar liefst veertien fonologische verschijnselen beschrijft die de medeklinkers van het Sliedrechts kenmerken, lijken deze niet allemaal voor te komen in het Alblasserwaards. Wel wordt in beide variëteiten de intervocalische /d/ zoals in *bodem* of *houden* verzwakt tot respectievelijk /j/ en /w/: *bôôjem* en *houwe* (Stichting Streektaal A & V, z.d.). Er zijn echter enkele fenomenen die daar niet beschreven staan, maar wel voorkomen. Zo bestaat er depalatisatie van /ts/ tot /s/ in woorden als *politie* en *generatie*. Ook is clusterreductie veelvoorkomend: zo worden bijvoorbeeld de /d/ in *aardappel*, de /k/ in *markt*, de /ɣ/ in 's *zondags*, en de /r/ in *verder* niet gerealiseerd, met als resultaat: “*Vedder* koop ik *aerepels* op de *markt* voor *zundas*.” Dit soort reductie wordt als typerend voor Hollands-Utrechtse dialecten gezien (van Oostendorp, 2013).

Een verschijnsel dat de moeite waard is om uitgebreider te bespreken, is de veelvoorkomende klankverandering in labiale klanken. Zo wordt de /w/ (uitsluitend) in 'we' vaak een /m/ als het niet het eerste woord is. Vermoedelijk is dit begonnen als samensmelting van de nasale /n/ en de labiale /w/ tot de labiale nasaal /m/ in zinnen met een persoonsvorm voor 'we'. Enkele voorbeelden:

- (7) Hemme al gebeden?
 Hebben+we al gebeden
- (8) Waffere momme?
 Wat+voor+één moeten+we
 'Welke nemen we?', 'Welke zullen we kiezen?'

Waarschijnlijk is dit verschijnsel daarna in andere contexten (zonder werkwoord op *-en*) ook gebruikelijk geworden.

- (9) Ik denk damme eerst...
 Ik denk dat+we¹ eerst...

Daarnaast zijn er voorbeelden in het Alblasserwaards met klinkerverandering bij niet-nasale labialen buiten de context 'we'. Zo is *beijat* ('natuurlijk, uiteraard') afkomstig van 'welja'. Hier is van de /w/ een plosief gemaakt.

Een verschijnsel dat op de grens tussen fonologie en pragmatiek ligt, is het affixeren van *-n* op adjectieven en lidwoorden die op een klinker eindigen om nadruk of emotionele lading over te dragen. Deze vorm gaat ook wel gepaard met een staccato uitspraak. Dit komt niet alleen in de Alblasserwaard voor, maar ook in bijvoorbeeld Gouda (Hoekstra & van Koppen, 2013).

- (10) Ik heb me *den hèèlen dag* kapot gewerkt!
 (11) Ik kom terug en wat denk-ie?! *Hèèl dien deur* naar de gallemiezen!

SYNTAXIS EN MORFOLOGIE

Er zijn een aantal structurele fenomenen waar het Alblasserwaards afwijkt van het Standaardnederlands. Zo komt een syntactisch gemotiveerde uitgang voor bij eigennamen, die in vroege taalwetenschappelijke werken (Van der Zijde, 1874; Van Haeringen, 1947) als casus obliquus wordt gezien. Deze heeft twee vormen, die in (12ab) worden getoond.

¹ Mogelijk is de woord-voor-woordvertaling *dan+we*, als gevolg van meervoudscongruentie op het voegwoord (dat -> dan). Echter vindt er in het Alblasserwaards een ander soort meervoudscongruentie plaats, die onder 'Syntaxis en morfologie' besproken wordt.

- (12a) Ik heb *Janne* gezien
 Ik heb Jan-*e* gezien
 (12b) Ik heb *Arie's* gezien
 Ik heb Arie-*s* gezien

De bepalende factor die de twee vormen (*-s* en *-e*) onderscheidt, is niet de slotletter, maar het klemtoonpatroon van het woord. Van Haeringen merkt op dat dit overeenkomt met de verdeling van de meervoudsmorfemen *-s* en *-en*: om het patroon beklemtoond-onbeklemtoond te behouden wordt de gunstigste optie geselecteerd. Het minimale paar (12b) en (13) bewijst dat verschil in klemtoonpatroon de bepalende factor is.

- (13) Ik heb *Marieë* gezien
 Ik heb Marie-*e* gezien

De tweede lettergreep in *Marie* is beklemtoond en dus wordt de vorm *-e* geselecteerd om een *-+ -* patroon te vormen. In *Arie* ligt de klemtoon echter op de eerste lettergreep en bij het selecteren van *-e* zouden twee onbeklemtoonde lettergrepen elkaar opvolgen. Om dat te vermijden wordt *-s* geselecteerd en ontstaat een *+ -* patroon.

Naast de hierboven getoonde voorkomens, waar het partikel zich aan een direct object hecht, komt het ook voor bij indirecte objecten, na voorzetsels en in possessief-constructies, zoals in de volgende voorbeelden.

- (14) Ik geef het oan *Janne/Arie's*
 (15) Ik bin bij *Janne/Arie's*
 (16) de hoed van *Janne/Arie's*
 (17) *Janne/Arie's* moeder

Arie's in (17) is in feite identiek aan hoe possessieven in het Standaardnederlands gevormd worden. *Janne* komt in het Standaardnederlands echter niet in deze context voor; hier wordt *Jan's* gebruikt. Naast eigennamen komt dit verschijnsel ook voor bij verwantschapsnamen, die zich vaker als eigennamen gedragen.

- (18) We goan zo noar *oma's*
 (19) Ik heb *moeders* gezien

In subjectspatie en bij combinaties van een verwantschapsnaam en een eigenaam is de toevoeging van *-s* of *-e* ongrammaticaal (Corver, 2008; Stichting Streektaal A & V, z.d.).

- (20) Is *Jan(*-e)* ziek?
 (21) *Moeder(*-s)* schilt aerepels
 (22a) We goan noar *opa(*-s)* Jongeneel
 (22b) We goan noar opa *Jongeneel(*-e)*

Als alternatief voor de traditionele interpretatie van dit verschijnsel als casus obliquus stelt Corver (2008) een andere theorie voor. Corver toont namelijk voorbeelden uit Hollandse dialecten die de casus obliquus-interpretatie bedreigen. Zo is het partikel ongrammaticaal op een nomen met een PP-complement en op een predikaatsnomen.

(23)	bij <i>Piet(*-e)</i> van Nelle's	(Corver 2008: (13a))
(24)	We noemen hem <i>Harrie(*-s)</i>	(Corver 2008: (16b))

In de interpretatie dat het om casus obliquus gaat, zouden ook deze namen toevoegingen krijgen omdat ze geen nominatieve casus krijgen. In respectievelijk de dialecten van Katwijk en Asten zijn de namen met toevoeging echter ongrammaticaal. Corver stelt daarom een alternatieve theorie voor waarin *-s* en *-e* als possessiefmarkeerder gezien worden, identiek aan de 's in possessieven in het Standaardnederlands. In deze alternatieve theorie is er sprake van een verborgen, ongerealiseerd nomen dat het eigendom is (possessum).²

Corver ziet enkele parallellen met de 's-possessieven. Zo worden complexe eigennamen en nomina met een lidwoord op dezelfde manier behandeld.

(25a)	Dat is <i>Krijn Haezenoot-e</i> huis	(Corver 2008: (21a))
(25b)	Ik heb <i>Krijn Haezenoot-e</i> gezien	(Corver 2008: (21b))
(26a)	*Laten we <i>die arme vader-s</i> daar nou maar niet mee lastig vallen	(Corver
2008: (22b))
(26b)	?* <i>Die arme vader-s fiets</i> is gisteren gestolen	(Corver 2008: (23b))

Corver stelt voor dat het onuitgesproken possessum de lading van 'PERSON' draagt, en dat *vaders* dus dezelfde betekenis heeft als *vader's persoon*, oftewel een indirecte manier om *vader* te zeggen. Bij een voorbeeld als (13) is er sprake van het onuitgesproken possessum 'PLACE', waarmee dezelfde constructie wordt gemaakt als het Engelse *my uncle's*. Een mogelijk probleem voor deze theorie is het feit dat *opa Jongeneel* in voorbeeld (22b) ongrammaticaal is in het Alblasserwaards, echter verschillen dialectsprekers hierover van mening. De toevoeging van *opa* voor de eigennaam *Jongeneel* zou geen probleem moeten zijn voor de theorie van Corver, aangezien het possessum PERSON zich dan simpelweg aan het geheel '*opa Jongeneel*' hecht. Echter is de vermeende possessiefmarkering *-e* wellicht niet acceptabel bij een dergelijke combinatie van een verwantschapsterm en een eigennaam. Hierover zijn niet alle sprekers het eens, zo bleek uit eigen observaties. Dit fenomeen van naamvalsuitgang is bij meerdere Hollandse dialecten vastgesteld (Hoekstra & van Koppen, 2013).

Een heel ander syntactisch interessant verschijnsel wordt gevormd door de Alblasserwaardse voegwoorden. Ten eerste lijken voegwoorden als 'of', 'dat' en 'als' meervoudsvervoegingen te kennen: *ovve*, *dadde* en *azze*. Deze vormen worden gezien als 'stotterherhaling' (Stichting Streektaal A & V, z.d.) en volgens dialectsprekers zelf is er een verband met de eerstvolgende klank, maar aangezien ze alleen voorkomen bij meervoudige subjectspronomina in bijzinnen en nooit bij enkelvoudige, lijkt het om congruentie van getal te gaan. Toch komt de meervoudsvorm niet voor bij het meervoudige *hullie*, wat wellicht de theorie van meervoudsvervoegingen verzwakt. Ervan uitgaande dat het toch om meervoudsvervoegingen gaat, omdat dit ook in andere Nederlandse dialecten is waargenomen, zijn in (27-29) deze vormen gegeven. Waar met een meervoudig subject in de bijzin zowel de stotterende dialectvorm als de standaardvorm mogelijk is, is met een enkelvoudig subject in de bijzin de dialectvorm uitgesloten.

(27a)	<i>Azze/Als</i> jullie nie op tijd thuiskomme, dan zwoait er wat.
(27b)	* <i>Azze/Als</i> jij nie op tijd thuiskomt, dan zwoait er wat.

² Nadat ik grammaticaliteitsoordelen voorlegde aan enkele sprekers van het Alblasserwaards bleek echter niet iedereen het voorbeeld in (23) af te keuren.

- (28a) Ik dink *dadde/dat* me/we moar 'ns goan.
 (28b) Ik dink **dadde/dat* ik moar 'ns goa.
 (29a) Wit jij *ovve/of* ze getrouwd zijn?
 (29b) Wit jij **ovve/of* hij getrouwd is?

Het vervoegen van voegwoorden komt als breed verspreid verschijnsel voor in Hollandse dialecten. Naast de vervoegingen die het Alblasserwaards kent bestaat er in sommige dialecten een ander patroon, namelijk het affixeren van een nasale klank in het meervoud op de positie waar in het Alblasserwaards *-e* affixeert (Hoekstra & van Koppen, 2013).

Een morfologisch verschijnsel, dat ten onrechte voor fonologie aangezien kan worden, is het bestaan van een andere opbouw van meervoudige werkwoorden. Zo wordt 'zaten' *zatte*, 'lagen' *lagge*, 'zagen' (verleden tijd 'zien') *zagge* en 'komen' *komme*. De verwarring met fonologie is hier mogelijk omdat deze voorbeelden ook te interpreteren zijn als klankverkorting: /o/ naar /ɔ/ enzovoort. Omdat ook *magge* voorkomt met de betekenis 'mogen' en omdat dit verschijnsel beperkt lijkt tot werkwoorden op *-en*, is de juiste interpretatie echter dat deze voorbeelden gevormd zijn door het combineren van de enkelvoudige vormen 'zat', 'lag' en 'kom' etc. en het suffix *-e(n)*. Meer bewijs hiervoor is het voorkomen van *zalle* voor met als betekenis 'zullen', opgebouwd uit de enkelvoudige vorm 'zal' en niet 'zul'. De ik-vorm (*ik zal, ik kom, ik mag*, etc.) wordt dus als stam gebruikt en krijgt in het meervoud het suffix *-e(n)* met als resultaat vormen als *wij zalle, jullie komme* en *zij magge*. De meervoudsvervoegingen in het enkelvoud blijven onveranderd.

DIALECTVERLIES

De dialecten in het Nederlands taalgebied worden gewoonlijk in vijf groepen verdeeld: (1) West-Vlaams & Zeeuws, (2) Oost-Vlaams & Brabants, (3) Limburgs, (4) Saksisch, en (5) Hollands en Utrechts. Bij het vormen van een standaardvariëteit in Nederland is vooral gekeken naar de taal die in Holland en Utrecht gesproken werd en dus lijken de regionale variëteiten in dit gebied nog altijd erg sterk op de standaardtaal (van der Sijs, 2005b). Het Alblasserwaards wordt als Hollands-Utrechts dialect beschouwd. Een opvallend verschil tussen deze groep en de andere groepen is het aantal mensen dat dialect gebruikt: Kraaykamp (2005) observeerde dat in het westen van het land slechts 1 op de 10 mensen aangaf in hun jeugd dialect te spreken, terwijl in de rest van het land zeker de helft van de ondervraagden dit aangaf.

Over het algemeen geldt voor alle dialecten dat het spreken hiervan een lagere status heeft vergeleken met de standaardtaal. Dit geldt ook voor de dialecten in het Nederlands taalgebied. Het spreken van een dialect op jonge leeftijd heeft een sterk verband met negatieve sociaal-maatschappelijke gevolgen, zoals het niet bereiken van een hoog opleidingsniveau. Daarnaast lijkt voor zowel Hollandse als niet-Hollandse dialecten dialectverlies een tendens te zijn (Kraaykamp, 2005). Zo is er recent bewijs van dialectverlies in Vlaanderen geleverd door onder andere Van Der Meersch (2014) en Louwye (2012). In beide werken werd geconcludeerd dat leeftijd een sterke invloed heeft op de dialectkennis. De jongste participanten (jongeren vergeleken met ouderen, en jonge kinderen vergeleken met oudere kinderen, respectievelijk) hadden de minste kennis over hun plaatselijke dialect. Dichter bij huis concludeert Smits (2011) dat er in Oost-Nederland regiolecten gevormd worden die de plaats innemen van dialecten. Met een regiolect wordt een verzameling van aangrenzende dialecten bedoeld, die naar elkaar toe zijn gegroeid. Individuele dialectkenmerken zijn verdwenen of vervaagd, waardoor de dialecten steeds sterker op elkaar zijn gaan lijken en geen afzonderlijke dialecten meer te herkennen zijn.

Ook uit data afkomstig uit West-Friesland (provincie Noord-Holland) en het noorden van Groningen blijkt dat jonge sprekers minder van het dialect gebruik maken dan oudere sprekers (Hoppenbrouwers 1983). Deze trend gold voor dialectfenomenen uit zowel fonologie, morfologie als syntaxis.

Nog dichterbij huis, maar wel een aantal decennia geleden onderzocht van den Berg (1983) of er sprake was van fonologisch dialectverlies in het Sliedrechts. Er wordt geconcludeerd dat Sliedrechtse jongeren niet alle klanken gebruiken zoals in het dialect gebruikelijk is. Zo is er regelmatig sprake van hyperdialectisme: een fenomeen waarbij sprekers met een matige dialectkennis een klank in een ongebruikelijke context gebruiken. Van den Berg rapporteert over het gebruik van /ɪ:/ in /e:/-contexten: 'steen' krijgt wél /ɪ:/ maar 'hemel' niet. Van den Berg observeert echter dat jonge sprekers 'hemel' ook met een /ɪ:/ uitspreken. Deze tendens van hyperdialectisme kwam vaker voor dan een verschuiving richting het Standaardnederlands.

Een mogelijke vorm van hyperdialectisme werd ook gevonden in de resultaten van De Vogelaer & Rooze-Stouthamer (2006). Het onderwerp van deze studie was het gebruik van oblieke pronomina in subjectpositie in de Zeeuwse dialecten, waarvan een voorbeeld te vinden is in het typische '*Ons bin zûnig*' ('wij zijn zuinig'). Oudere participanten (geboren voor 1945) gaven in mindere mate aan de pronomina *hem* en *haar*³ in subjectpositie te accepteren, vergeleken met jongere participanten (geboren na 1945). Dit kan wijzen op de tendens van minder ervaren dialectsprekers (oftewel jonge sprekers) om dialectfenomenen te overgeneraliseren naar contexten waar dit niet hoort. Opvallend in het onderzoek van De Vogelaer & Rooze-Stouthamer was dat voor het pronomen *ons* een tegengestelde verandering optrad: oudere sprekers accepteerden dit vaker als subject dan jongere sprekers, wat als bevestiging van dialectverlies werd geïnterpreteerd.

Hyperdialectisme kwam ook vaak voor in de resultaten van het onderzoek van Louwye (2012) over het dialect in de Westhoek (het zuidwesten van Vlaanderen). Daarnaast was een uitkomst van dat onderzoek de bevinding dat het domein van de fonologie de meest stabiele was: daarin vond het minste dialectverlies plaats. Dit is geen bevestiging van de theorie van van Bree (2000), waarin werd voorspeld dat fonologie veel verandering zou vertonen omdat het bewustzijn over dit domein het minst sterk is. In deze theorie werd syntaxis ook als de een van de minst bewuste domeinen gezien en deze zou dan ook meer variatie vertonen. Lexicon en semantiek waren de meest bewuste domeinen en werden voorspeld het minste variatie en verandering te vertonen. Het domein van morfologie zat op deze schaal tussen syntaxis en fonologie enerzijds en lexicon en semantiek anderzijds. Dit laatste werd wel onderschreven door Louwye, die concludeerde dat in de Westhoek syntaxis meer aan dialectverlies onderhevig was dan morfologie.

Volgens Rys (2005) wordt de mate van dialectverwerving beïnvloed door de attitude en motivatie van de spreker. Dialectverwerving wordt hier als een vorm van tweedetaalverwerving gezien. Attitude en motivatie zijn vaak een belangrijke factor voor het succesvol verwerven van een tweede taal gebleken (o.a. Gardner & Lambert 1972; Gardner, Tremblay & Masgoret 1997; Noels 2001; Oxford & Shearin 1994) en deze correlatie is inmiddels algemene kennis in dit onderzoeksdomein. Of deze factor ook een rol speelt in dialectgebruik, is minder onderzocht. In een grootschalig onderzoek door De Beukelaer en Münstermann, waarover gerapporteerd wordt in Münstermann & van Hout (1988) in combinatie met twee andere onderzoeken, wordt

³ Tevens gold dit ook voor *hulder* (derde persoon meervoud), maar hier was het verschil tussen de groepen niet significant.

de relatie tussen attitude en dialectgebruik bestudeerd. In het Achterhoekse Bredevoort werd de attitude ten opzichte van het dialect gemeten in drie subfactoren: hoe loyaal zijn sprekers aan het lokale dialect, hoe mooi vinden ze het dialect, en hoe denken ze over het prestige van het dialect. Deze factoren bleken te correleren met de zelfrapportage over hoe vaak het dialect gesproken werd. Het is geen grote logische stap om aan te nemen dat er een relatie bestaat tussen dialectkennis en het hier onderzochte dialectgebruik. Immers wordt dezelfde relatie verondersteld door van den Berg (1983).

ONDERZOEKSVRAGEN & HYPOTHESE

Zoals gezegd luidde de eerste onderzoeksvraag die centraal staat in dit onderzoek als volgt: Heeft de attitude van jongeren over het Alblasserwaards dialect effect op hun kennis over het dialect? Impliciet in deze vraag is de veronderstelling dat er in het Alblasserwaards sprake is van dialectverlies onder jongeren, omdat van den Berg (1983) jaren geleden al dialectverlies in de regio identificeerde. De hypothese is dat attitude bijdraagt aan het behoud van dialectkennis en dus dat er een positieve correlatie is tussen de scores op attitude en de scores op dialectkennis. Als er een effect van attitude gevonden wordt, betekent dit dat het verbeteren van de attitude bij kan dragen aan het tegengaan van dialectverlies. De tweede onderzoeksvraag luidde: Zijn isoglossen tussen oost en west nog merkbaar? In de bespreking van de Alblasserwaardse fonologie worden twee verschijnselen genoemd waar verschil is tussen het westen en het oosten van de streek. Door informatie te verwerken over *waar* participanten het dialect verworven hebben, kan wellicht zichtbaar worden of deze scheiding nog steeds bestaat. De verwachting is dat er onder jongeren weinig besef meer is van deze regionale uitspraakverschillen. Ten slotte luidde de derde onderzoeksvraag: Welk taalkundig domein is het meest onderhevig aan dialectverlies? Dit onderzoek biedt de mogelijkheid om de hiërarchie uit de theorie van van Bree (2000) te testen. Is het inderdaad zo dat fonologie en syntaxis het meest aan dialectverlies lijden en lexicon/semantiek het minst? De hypothese bij deze vraag is dat de theorie van van Bree klopt en dat fonologie en syntaxis het meest vatbaar zijn voor dialectverlies.

METHODE

PARTICIPANTEN

Voor dit onderzoek zijn participanten geworven uit mijn eigen persoonlijke omgeving en uit die van mijn contactpersonen bij de Stichting Streektaal Alblasserwaard en Vijfheerenlanden. De participanten moesten tussen 15 en 25 jaar oud zijn en afkomstig zijn uit de Alblasserwaard.

Op de vragenlijst hebben 35 personen antwoord gegeven. 6 daarvan zijn uit de analyse gelaten omdat ze niet binnen de leeftijdscategorie vielen, buiten de regio woonden, of nog maar kort in de regio woonden en dus kon niet verwacht worden dat ze bekend waren met het dialect. De gemiddelde leeftijd van de participanten was 18,4 jaar. 17 participanten (58,6%) waren vrouwelijk en 12 participanten (41,4%) waren mannelijk. De participanten woonden gemiddeld 97,4% van hun leven in de Alblasserwaard; maar liefst 22 participanten gaven aan hun hele leven al hier te wonen. 18 participanten (62,1%) kwamen uit het westen en 11 participanten (37,9%) uit het oosten.

VRAGENLIJST

De volledige vragenlijst is te vinden in Appendix 1.

De vragenlijst werd gehost via Google Forms en is verspreid door middel van een verkorte link: bit.ly/dialect2017. In het eerste deel van de vragenlijst werd enkele achtergrondinformatie verzameld, die hierboven beschreven staat. Hier werd ook taalgebruik en taalattitude gemeten. Participanten konden op een vijfpuntsschaal aangeven hoe vaak zij en hun familie dialect gebruiken en attitude werd gemeten met 4 vijfpuntsschalen waarop participanten aangaven in hoeverre ze het met een oordeel over het dialect eens waren.

In de volgende sectie werd de lexicale kennis van de participanten getest. Uit het document dat beschreven staat in het theoretisch kader zijn dertien woorden geselecteerd. De geselecteerde woorden moesten daadwerkelijk lexicale items zijn en dialectspecifiek zijn, dus geen woorden uit het Standaardnederlands met een afwijkende uitspraak en geen woorden die als informeel Standaardnederlands kunnen worden beschouwd (zoals *nie* of *effe*). Ook moesten de woorden niet *te* specifiek zijn. Dat wil zeggen dat een woord door verschillende informanten op verschillende plekken is geobserveerd en zich dus niet beperkt tot één of twee dorpen. Daarom is gekeken of een geselecteerd woord volgens de makers van dit document redelijk verspreid zijn over de regio. Als dit aangenomen wordt, mag ook aangenomen worden dat dit woord onderdeel is van de algemene dialectkennis van de gehele regio.

De geselecteerde woorden waren afkomstig uit verschillende lexicale categorieën (N, V, A, Adv) en waren, als ik van mijn eigen intuïtie en dialectkennis uitga, gevarieerd wat betreft de bekendheid of frequentie. Twee van de dertien woorden waren namen voor gereedschappen. Het is mogelijk dat jongeren deze gereedschappen niet kennen en daarom kan het oneerlijk zijn om de kennis hierover als dialectkennis te meten. Daarom zal een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd worden. In het geval dat deze twee items niet hetzelfde blijken te meten als de overige elf items van het onderdeel lexicon, zullen deze items niet in de analyse betrokken worden.

De deelnemers aan dit onderzoek kregen de woorden stuk voor stuk te zien, met daarbij de opdracht om de juiste betekenis uit de antwoordmogelijkheden te selecteren. Voor het

construeren van antwoordmogelijkheden is uit gerelateerde woorden geput en zijn enkele voor de hand liggende, maar incorrecte antwoorden gefabriceerd. Zo kon 'liefdesverdriet' als plausibele betekenis voor *harseer* ('probleem') gezien worden, vanwege de misleidende delen 'har(t)' en 's/zeer'. Voor alle vragen was ook de optie 'Dit weet ik niet' opgenomen, de vragen waren in gerandomiseerde volgorde gepresenteerd, en de antwoorden waren in alfabetische volgorde gegeven. Dit gold voor alle vragen over dialectkennis, ook die over fonologie en syntaxis.

In het onderdeel fonologie werden acht vragen gesteld over de kennis van dialectspecifieke klankrealisaties, die gepresenteerd werden als klanken zoals ze in het Standaardnederlands voor komen (bv. 'oo' als in 'voor'). De antwoordmogelijkheden waren drie realisaties die afweken van het Standaardnederlands (in de vragenlijst gepresenteerd als 'Algemeen Nederlands'), de optie 'geen verschil met het Algemeen Nederlands', en de optie 'Dit weet ik niet'. Bij slechts één van de vragen was er geen verschil tussen standaardtaal en dialect. Drie van de acht vragen hadden twee correcte antwoorden, waarvan één representatief was voor het oosten van de regio en één voor het westen. Wat betreft de totaalscore op het onderdeel fonologie hadden de participanten dus twee opties, maar daarnaast werden deze vragen opnieuw geanalyseerd om te zien of er onder jongeren verschillen zijn tussen oost en west: Geven jongeren uit het westen daadwerkelijk 'westerse' antwoorden, en idem dito voor het oosten?

In het laatste onderdeel werd de syntactische kennis van de participanten bevraagd. Hiervoor is gekozen om slechts één syntactisch fenomeen te onderzoeken. Immers kunnen niet alle fenomenen even makkelijk bevraagd worden. In de vragen over syntaxis geeft de participant een grammaticaliteitsoordeel over de toevoeging van *-e* of *-s* in verschillende contexten. Participanten konden aangeven of ze het gebruik hiervan in de betreffende context 'mogelijk' of 'niet mogelijk' vonden in het dialect. Opnieuw was ook de optie 'Dit weet ik niet' gegeven.

ANALYSE

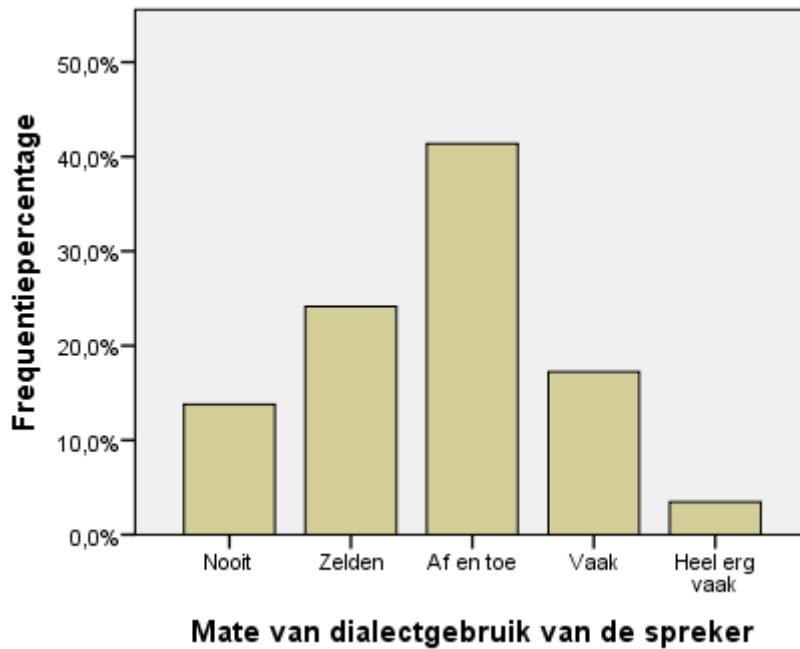
De data worden verwerkt en geanalyseerd in SPSS. Per onderdeel (lexicon, fonologie, syntaxis) wordt een score berekend in de vorm van een percentage. Het gemiddelde uit deze drie percentages vormt de totale score van dialectkennis van een participant. Om de eerste onderzoeksvraag te beantwoorden wordt een correlatieanalyse uitgevoerd tussen deze totaalscore en het gemiddelde van de vier vragen rondom attitude. Daarnaast wordt onderzocht of de verschillen tussen oost en west zichtbaar zijn in de fonologie-vragen waarop twee regionaal gemarkeerde antwoorden mogelijk waren. Dit wordt gedaan door de antwoorden op deze vragen nogmaals te kwantificeren en te berekenen hoeveel antwoorden uit de eigen regio de participant heeft geselecteerd. Ook wordt de theorie van van Bree (2000) getest door de score op de onderdelen lexicon, fonologie en syntaxis te vergelijken. Omdat de gokkans niet voor ieder onderdeel hetzelfde is, worden de scores eerst gestandaardiseerd (ten opzichte van deze gokkans) om een vergelijking mogelijk te maken.

RESULTATEN

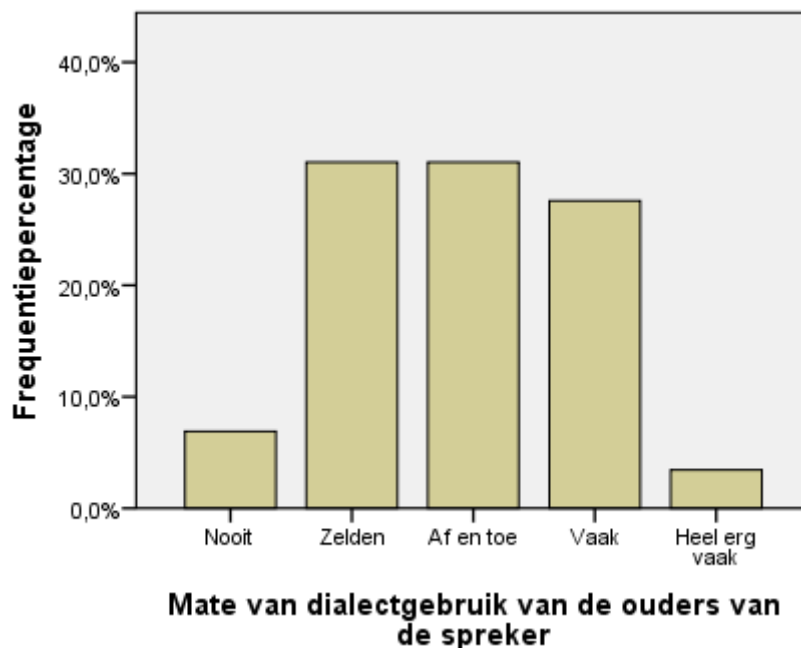
MATE VAN DIALECTGEBRUIK

In de volgende figuren is af te lezen hoe vaak de participanten en hun familie het dialect gebruiken. Zoals verwacht is hier een oplopend beeld te zien: De spreker geeft aan dat hij/zij zelf niet vaak dialect spreekt, zijn/haar ouders iets vaker, en oudere familie (opa's/oma's) het vaakst.

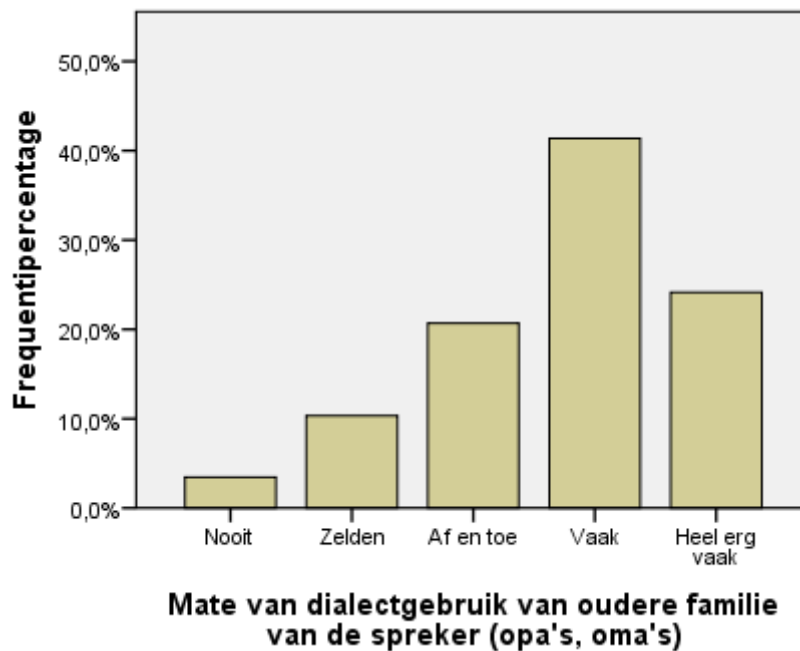
FIGUUR 3 – EIGEN DIALECTGEBRUIK

FIGUUR 4 – DIALECTGEBRUIK OUDERS

FIGUUR 5 – DIALECTGEBRUIK OUDERE FAMILIE

DIALECTKENNIS

De gemiddelde scores voor de drie onderdelen over dialectkennis lagen allemaal iets boven 50% correct: lexicon 52.0% (SD=15.7%), fonologie 53.9% (SD=21.9%), syntaxis 50.7% (SD=15.6%). Het gemiddelde voor de totaalscore was 52.2% (SD=11.4%).

Vraag 12 en 13 in het onderdeel lexicon (over gereedschappen) waren niet onbetrouwbaar ten opzichte van de rest van de vragen in dit onderdeel. Deze vragen zijn dus niet uit de analyse gelaten. Twee vragen in dit onderdeel werden door iedereen correct beantwoord: *krotten* ('rode bieten') en *bekant* ('bijna'). Op vraag 8 en 9 werd het slechtst gescoord: *harseer* ('probleem') en *arg* ('gierig') waren bij 2 participanten (6.9%) bekend.

In het onderdeel fonologie waren geen vragen die door iedereen goed beantwoord werden, maar het hoogst is gescoord op vraag 1: 24 participanten (82.8%) wisten dat *paard* met een /ɛ:/ of /ɛ/ uitgesproken wordt. De laagste score binnen dit onderdeel was te zien op vraag 2: 9 participanten (31%) wist dat de /ee/ in *steen* in het dialect de klank /i:/ krijgt.⁴

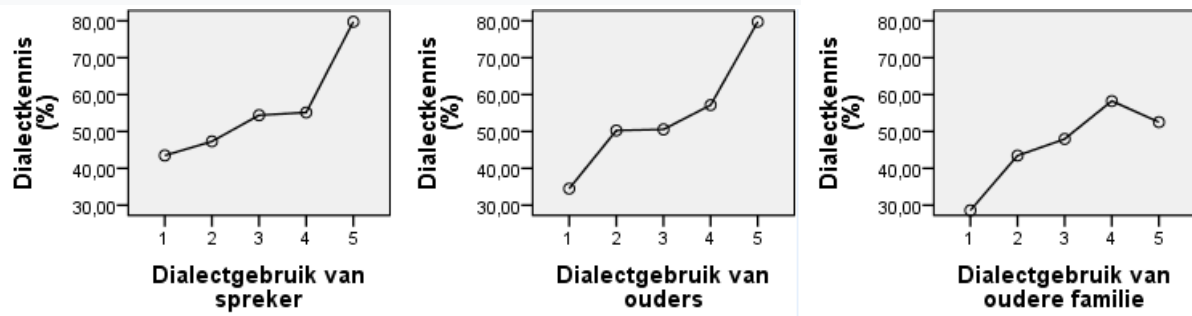
Van de syntaxisvragen werd op vraag 10 het best gescoord: 23 participanten (79.3%) wist dat de toevoeging *-e* of *-s* grammaticaal is in een PP met *bij*: *bij Janne*. Vraag 8 werd het vaakst fout gedaan. 4 participanten (13.8%) antwoordde dat bij de combinatie van een eigennaam met een PP-complement de toevoeging ongrammaticaal is: **Janne van Piete*. Zoals in het theoretisch kader beschreven is, zijn niet alle volwassen dialectsprekers het met dit oordeel eens, wat een verklaring zou kunnen zijn voor de lage score op deze vraag.

Uit een one-way ANOVA werd duidelijk dat de score op totale dialectkennis significant beïnvloed werd door de mate van eigen dialectgebruik (df=4, F=4.422, p=0.024). Ook de mate van

⁴ Uit feedback op de vragenlijst bleek dat het beschrijven van /i:/ als 'i zoals in *in*, maar dan langer' als verwarrend werd gezien. Dit is een mogelijke verklaring voor de relatief lage score op deze vraag. Achteraf gezien had deze klank beter beschreven kunnen worden als 'ee zoals in *beer*'. Echter bleek deze vraag niet onbetrouwbaar ten opzichte van de rest van de fonologievragen.

dialectgebruik van de ouders en de mate van dialectgebruik van oudere familie hadden een significant effect op de totale dialectkennis van de participant ($df=4$, $F=4.858$, $p=0.005$; en $df=4$, $F=3.437$, $p=0.023$, respectievelijk). Hoe de dialectkennis en de mate van dialectgebruik samenhangen is te zien in figuur 6. De stijgende lijnen in deze drie visualisaties wijzen erop dat participanten die aangaven regelmatig of vaak dialect te spreken, hoger scoorden op de onderdelen waar hun dialectkennis werd bevraagd vergeleken met participanten die minder vaak dialect spreken.

FIGUUR 6 – EFFECT VAN DIALECTGEBRUIK OP DIALECTKENNIS

1 = Nooit, 2 = Zelden, 3 = Afen toe, 4 = Vaak, 5 = Heel erg vaak

Uit een Pearson's correlatie-analyse bleek dat de score op totale dialectkennis correleerde niet significant met leeftijd. Opvallend genoeg scoorden vrouwen hoger dan mannen op dialectkennis, in tegenstelling tot wat gewoonlijk bij dialectonderzoek gevonden wordt (o.a. Rys 2005)⁵, maar dit verschil was niet significant.

REGIONALE VERSCHILLEN

Voor de drie regionaal gemarkeerde fonologievragen is opnieuw de score berekend. Dit keer werd een antwoord alleen goedgekeurd als het antwoord overeen kwam met de regio waar de participant vandaan kwam (oost of west). Gemiddeld scoorden participanten 33.3% correct ($SD=26.7\%$) op deze drie vragen. De helft van de participanten had precies één van de drie vragen correct en slechts één participant⁶ scoorde 100% correct. Op de eerste van deze vragen (*perd-pèrd*) werd het hoogst gescoord: 13 participanten (44.8%) wisten 'volgens hun regionale achtergrond' te antwoorden. Dat wil zeggen: De participant selecteerde de oostelijke variant (*perd*) als de participant uit het oosten kwam en de westelijke variant (*pèrd*) als de participant uit het westen kwam. De twee andere regionale verschillen bleken minder bekend (*botter-butter*: 24.1% correct; *wènnig-waainig*: 31.0% correct).

De twee groepen (oost en west) scoorden niet significant verschillend op deze 'regiobewustheid'. Regiobewustheid werd wel significant beïnvloed door de mate van eigen dialectgebruik en de mate van dialectgebruik van de ouders ($df=4$, $F=2.892$, $p=0.44$; en $df=4$, $F=4.396$, $p=0.008$, respectievelijk), maar niet door de mate van dialectgebruik van oudere familie (opa's & oma's van de participant). Regiobewustheid correleerde met de totale dialectkennis (Pearson's $r=0.584$, $p=0.001$). Regiobewustheid werd niet significant beïnvloed door leeftijd of geslacht.

⁵ Ook gebruikten vrouwen het dialect vaker dan mannen. In het gros van de dialectonderzoeken wordt het tegenovergestelde resultaat gevonden. Dit verschil was significant ($p=0.012$). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat het dialect voornamelijk met (oudere) familie wordt gesproken en dat de vrouwen in deze studie wellicht een betere band hebben met hun familie dan de mannen in deze studie.

⁶ Noemenswaardig is dat deze participant als enige aangaf zelf 'heel erg vaak' het dialect te gebruiken.

ATTITUDE

Attitude werd gemeten door het gemiddelde van vier vijfpuntsschalen te berekenen. Op deze schalen gaf de participant aan in hoeverre deze het eens was met een subjectieve stelling over het dialect. Leeftijd en geslacht hadden geen significante invloed op het gemiddelde van de vier attitudevragen. Attitude correleerde wel met de totale dialectkennis (Pearson's $r=0.529$, $p=0.003$). Attitude correleerde ook, alhoewel iets minder sterk, met de score op de individuele onderdelen lexicon en fonologie (Pearson's $r=0.456$, $p=0.013$; en Pearson's $r=0.398$, $p=0.032$, respectievelijk). Tussen attitude en de score op de syntaxisvragen is geen significante correlatie gevonden. Attitude correleerde wel met de score op regionaal gemarkeerde vragen (Pearson's $r=0.391$, $p=0.036$).

VERGELIJKING TUSSEN ONDERDELEN

Om een vergelijking tussen onderdelen mogelijk te maken, moeten de scores gestandaardiseerd worden. Hiervoor is de gokkans voor iedere vraag van belang. Aangezien de antwoordmogelijkheid 'Dit weet ik niet' gegarandeerd fout wordt gerekend, zijn er bij de vragen in het onderdeel lexicon 4 antwoordmogelijkheden en in het onderdeel syntaxis 2. In het onderdeel fonologie zijn bij sommige vragen twee van de vier antwoorden goed gerekend. De behaalde score, gokkans, en het verschil tussen die twee is in Tabel 2 weergegeven.

TABEL 2 – GESTANDAARDISEERDE SCORE PER ONDERDEEL

Onderdeel	Behaalde score	Gokkans	Score t.o.v. gokkans
Lexicon (n=13)	52.0%	25.0%	+ 27.0%
Fonologie (n=8)	53.9%	34.8%	+ 19.1%
Syntaxis (n=10)	50.7%	50.0%	+ 0.7%

Met gestandaardiseerde scores is een vergelijking tussen onderdelen eerlijker. Ook is nu een ander beeld ontstaan: terwijl het eerst leek alsof in alle drie de onderdelen ongeveer even hoge scores behaald zijn, is het nu duidelijk dat er daadwerkelijk verschillen bestaan tussen de onderdelen. De score op het onderdeel syntaxis is nauwelijks hoger dan de gokkans, maar de scores op de andere twee onderdelen zijn duidelijk hoger. Op het onderdeel lexicon zijn de hoogste scores behaald en dus niet, zoals vóór standaardisatie leek, op het onderdeel fonologie.

CONCLUSIE

De eerste onderzoeksvraag in dit onderzoek was: Heeft de attitude van jongeren over het Alblasserwaards dialect effect op hun kennis over het dialect? De tweede onderzoeksvraag was of regionale uitspraakverschillen binnen de Alblasserwaard nog bestaan of dat deze zijn vervaagd? Ten slotte werd onderzocht of het inderdaad zo is dat fonologie en syntaxis het meest aan dialectverlies lijden en lexicon/semantiek het minst, zoals van Bree (2000) beweert.

Uit de resultaten van dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat dialectkennis correleert met de attitude tegenover het dialect. Dit betekent niet direct dat er een causaal verband is (dat attitude de oorzaak is van dialectkennis). Immers is het ook mogelijk dat participanten het dialect leuk vinden *juist* omdat ze veel dialectkennis hebben. Dialectkennis werd ook beïnvloed door de mate van dialectgebruik van de participant en diens familie, wat een voor de hand liggend verband is.

Van regionale dialectverschillen tussen oost en west was weinig sprake. Het lijkt erop dat jongeren (met een uitzondering daargelaten) weinig kennis hebben van de isoglossen die vroeger in de regio geobserveerd zijn en even gemakkelijk een oostelijk als een westelijk gemarkeerde uitspraak als de juiste zien.

In de vergelijking tussen onderdelen kwam het onderdeel lexicon als beste ('makkelijkste') uit de bus. Tussen individuele items was nog wel veel verschil, zoals het contrast tussen de uitersten *bekant* en *harseer* laat zien. Kennis over dialectsyntaxis was verreweg het meest afwezig. Participanten scoorden op dit onderdeel nipt boven kansniveau, wat erop wijst dat participanten weinig kennis van dit dialectfenomeen hadden. Het onderdeel fonologie lag wat betreft de prestatie van de participanten tussen lexicon en syntaxis in. Overigens was fonologie het onderdeel met de meeste variantie tussen participanten, zoals de standaarddeviatie uitwijst.

DISCUSSIE

De eerste onderzoeksvraag in dit onderzoek was of de attitude van jongeren bijdraagt aan hun dialectkennis. Deze vraag kan bevestigend beantwoord worden: Er is een duidelijke correlatie tussen attitude en dialectkennis gevonden. Dit resultaat is een bevestiging van de onderzoeken van Rys (2005) en Münstermann & van Hout (1988), die een vergelijkbare relatie vonden. Op grotere schaal is dit een bevestiging van de rol die attitude heeft in zowel het leren als het behouden van een (tweede) taal.

Wat betreft de onderzochte isoglossen die de regio in oost en west verdelen is er sprake van dialectverlies onder jongeren. Alhoewel er geen direct vergelijkingsmateriaal is van jaren geleden, mag op basis van de observaties van oudere dialectsprekers wel aangenomen worden dat deze verschillen vroeger duidelijk merkbaar waren in de regio. Aangezien uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat deze verschillen tegenwoordig bij de meeste jongeren niet meer bekend zijn, is er sprake van dialectverlies.

Zoals van Bree (2000) voorspelde, is het domein van lexicon/semantiek het minst vatbaar voor taalverandering (in dit geval: dialectverlies) omdat het bewustzijn in dit domein erg hoog is. Deze theorie lijkt bewezen door het feit dat op het onderdeel lexicon de hoogste score behaald werd, vergeleken met de andere twee onderdelen. Van Bree schaaft de domeinen fonologie en syntaxis allebei onder de kop 'veel verandering, veel variatie'. Hoewel beide domeinen in dit onderzoek lagere scores halen dan het domein lexicon, is er wel een groot verschil te zien tussen de twee. In het domein fonologie werd redelijk boven kansniveau gepresteerd, terwijl de score op het onderdeel syntaxis nauwelijks van kansniveau verschilde. Dit kan wellicht aanleiden tot een correctie in het model van van Bree, namelijk dat syntaxis veel vatbaarder is voor taalverandering dan fonologie. Op basis van de resultaten in dit onderzoek lijkt de hiërarchie te zijn zoals in Figuur 7.

FIGUUR 7 – HIËRARCHIE VAN TAALONDERDELEN, VAN MINST VATBAAR VOOR DIALECTVERLIES (LINKS) TOT MEEST VATBAAR (RECHTS)

Hyperdialectisme (van den Berg 1983, De Vogelaer & Rooze-Stouthamer 2006) kon niet direct worden vastgesteld. Er kan wat gezegd worden voor het als grammaticaal bestempelen van de toevoegingen *-e* en *-s* in ongrammaticale contexten, maar de omgekeerde tendens kwam ongeveer even vaak voor. In het onderdeel fonologie kwam enkele keren voor dat participanten een uitspraak selecteerden die nooit in het dialect is geobserveerd, maar wel 'gemarkeerd' was ten opzichte van het Standaardnederlands. Dit is mogelijk een aanwijzing voor hyperdialectisme, waarbij participanten de 'meest platte' optie selecteren bij een gebrek aan dialectkennis. Echter was een frequentere trend het selecteren van de optie 'geen verschil met het Algemeen Nederlands'. Het lijkt er dus op dat dit onderzoek van den Berg (1983) tegensprekt op het gebied van hyperdialectisme in dialectverandering.

Er zijn enkele kritiekpunten te noemen bij het huidige onderzoek. Ten eerste kan er technisch gezien geen dialectverlies vastgesteld worden, omdat dit geen longitudinaal onderzoek is. Een longitudinaal onderzoek, met meerdere meetpunten waarbij jongeren getest werden had op een meer directe wijze dialectverlies kunnen onderzoeken. Een andere mogelijkheid was het testen van zowel ouderen en jongeren op dit moment, met in het achterhoofd dat de dialectkennis van die ouderen hetzelfde is als jaren geleden. Op die manier kunnen verschillende generaties jongeren onderzocht worden. Vanwege de kleinschaligheid van dit onderzoek is afgezien van deze uitbreiding aan participanten.

Ook over de vragenlijst kunnen enkele dingen opgemerkt worden. Zo is het mogelijk dat de hoge score op het onderdeel lexicon het gevolg zijn van een onzorgvuldig (te makkelijk) selectieproces voor de items. Hoewel is geprobeerd om zowel bekende als onbekende woorden in de vragenlijst te gebruiken, bestaat altijd de mogelijkheid dat mijn eigen intuïtie van wat 'moeilijk' en 'makkelijk' is verschilt van die van de gehele populatie, met als gevolg een 'te makkelijke' vragenlijst. In iets mindere mate geldt dit ook voor de andere twee onderdelen van de vragenlijst. Een mogelijke oplossing hiervoor is het van tevoren ijken van de vragenlijst met een pilottest.

De vergelijking tussen de drie onderdelen is slechts een benadering om iets over de theorie van van Bree (2000) te kunnen zeggen. In werkelijkheid zouden scores op deze onderdelen niet vergelijkbaar kunnen zijn. Ten eerste omdat de mogelijkheid bestaat dat het ene onderdeel inherent makkelijker is dan het andere (zie hierboven) en ten tweede omdat individuele items binnen de onderdelen nooit gelijkwaardig kunnen zijn. Zodoende zou een vergelijking tussen een willekeurige fonologievraag en een willekeurige syntaxisvraag niet plaats kunnen vinden. Toch denk ik dat ik middels het standaardiseren van de scores een goede benadering heb kunnen maken.

Een interessante richting voor vervolgonderzoek zou gevonden kunnen worden in het bevestigen van dialectverlies. Daarvoor zou de methode van het huidige onderzoek toegepast kunnen worden op een groep participanten van oudere leeftijd, om zo de dialectkennis van jongeren van decennia geleden te benaderen. Dit biedt ook een mogelijkheid om te onderzoeken of de isoglossen in die tijd daadwerkelijk bekend waren. Aangezien hyperdialectisme als trend werd gezien in meerdere dialectstudies, maar niet in dit onderzoek, kan het de moeite waard zijn om dit opnieuw te onderzoeken in het Alblasserwaards.

BIBLIOGRAFIE

- Berg, R. van den (1983). Baggertaal op drift: enige aspecten van dialectverandering in het Sliedrechts. Brochure, uitgegeven door de Werkgroep Dialect van de Historische Vereniging Sliedrecht.
- Berg, R. van den (1984). Klank- en vormleer van het Sliedrechts dialect. Brochure, uitgegeven door de Werkgroep Dialect van de Historische Vereniging Sliedrecht.
- Bree, C. van (2000). Taalbewustzijn, taalverandering en regionale taalvariatie. Een benadering. In *Taal en Tongval*, 52, pp. 22-46.
- Corver, N. (2008). On silent semi-lexical PERSON. In *Lingue e Linguaggio*, VII.1, pp. 5-24.
- De Vogelaer, G. & Rooze-Stouthamer, C. (2006). Taalcontact of onvolledige verwerving: casusverlies bij de Zeeuwse pronomina. In *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 122, pp. 348-368.
- Gardner, R.C., & Lambert, W.E. (1972). *Attitudes and motivation in second language learning*. Rowley, MA: Newbury House.
- Gardner, R.C., & Tremblay, P.F., & Masgoret, A.-M. (1997). Towards a full model of second language learning: An empirical investigation. In *The Modern Language Journal*, 81, pp. 344-362.
- Historische Vereniging Sliedrecht (1998). Waffere momme? Meer dan 1250 woorden en uitdrukkingen in het Sliedrechts dialect. Brochure, uitgegeven door de Werkgroep Dialect van de Historische Vereniging Sliedrecht.
- Hoekstra, E., & Koppen, M. van (2013). Holland and Utrecht: Morphology and Syntax. In F. Hinskens, J. Taeldeman & H. Steger (Eds.), *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation. Volume 3: Dutch* (pp. 418-443). Berlijn: De Gruyter.
- Hoppenbrouwers, C. Tussen dialect en standaardtaal: een overzicht. In *Tabu*, 14, nr. 3, pp. 83-111.
- Kraaykamp, G. (2005). Dialect en sociale ongelijkheid: Een empirische studie naar de sociaal-economische gevolgen van het spreken van dialect in de jeugd. In *Pedagogische Studiën*, 82, pp. 390-403.
- Louwye, S. (2012). Dialectbehoud en dialectverlies bij kinderen uit de Westhoek. Een sociolinguïstisch onderzoek. Masterscriptie Taal- en Letterkunde Nederlands-Duits, Universiteit Gent.
- Münstermann, H., & van Hout, R. (1988). Language Attitudes and the Prediction of Dialect Use. In U. Knops & R. van Hout (Eds.), *Language Attitudes in the Dutch Language Area* (pp. 173-188). Dordrecht: De Gruyter Mouton.
- Noels, K.A. (2001). New orientations in language learning motivation: Towards a model of intrinsic, extrinsic and integrative orientations. In Z. Dornyei & R. Schmidt (Eds.), *Foreign*

- language learning: Psycholinguistic studies on training and retention* (pp. 339-364). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Oostendorp, M. van. (2013). Holland and Utrecht. Phonology and Phonetics. In F. Hinskens, J. Taeldeman & H. Steger (Eds.), *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation. Volume 3: Dutch* (pp. 399-418). Berlijn: De Gruyter.
- Oxford, R., & Shearin, J. (1994). Language learning motivation: Expanding the theoretical framework. In *The Modern Language Journal*, 78 (1), pp. 12-28.
- Rys, K. (2005). Dialectverlies vs. dialectverwerving: een onderzoek naar de verwerving van dialect als tweede taal. Hand-out, uitgegeven door de Vakgroep Nederlandse Taalkunde van de Universiteit Gent op de achtste Nederlandse Dialectendag (12 maart 2005 te Ede).
- Sijs, N. van der (2005a). De Oudnederlandse dialecten. In *De geschiedenis van het Nederlands in een notendop* (pp. 33-55). Amsterdam, Uitgeverij Bert Bakker.
- Sijs, N. van der (2005b). De overwinning van de spreektaal op de schrijftaal en de democratisering en informalisering van het ABN. In *De geschiedenis van het Nederlands in een notendop* (pp. 119-150). Amsterdam, Uitgeverij Bert Bakker.
- Smits, T.F.H. (2011). Dialectverlies en dialectnivellering in Nederlands-Duitse grensdialecten. In *Taal & Tongval*, 63(1), pp. 175-196.
- Stichting Streektaal A en V (z.d.). Kenmerken van het A&V. Verkregen 6 februari 2017 van <http://www.demauwerd.nl/kenmerken-van-het-av/>
- Stroop, J. (1997). Wordt het Poldernederlands model? In *Taal en Tongval, Themanummer 10*, pp. 10-29.
- Van Der Meersch, L. (2014). Lexicaal dialectverlies in Zottegem. Masterscriptie Taal- en Letterkunde Nederlands-Frans, Universiteit Gent.
- Zijde, K. van der (1874). Het Sliedrechtsch taaleigen. In *De Taal- en Letterbode*, 5, pp. 186-201.

APPENDIX

VRAGENLIJST

In deze appendix zijn de correcte antwoorden bij de vragen over dialectkennis cursief gemarkeerd. Antwoorden die iets zeggen over regionale verschillen tussen oost en west zijn als zodanig aangegeven.

Onderzoek naar het dialect van de Alblasserwaard

Bedankt voor het meedoen aan dit onderzoek naar het Alblasserwaardse dialect. In dit onderzoek gaat het erom wat jij van het plaatselijke dialect weet en vindt.

Dit dialectonderzoek vindt plaats in drie onderdelen. Het eerste deel gaat over woorden, het tweede deel over klanken, en het derde deel over structuur.

Het is belangrijk dat je eerlijk antwoord geeft op alle vragen, ook als je een antwoord niet weet. Vraag GEEN hulp aan anderen en probeer het antwoord niet op te zoeken; vul het onderzoek zelf in. Als je het echt niet weet, kies je de antwoordmogelijkheid 'Dit weet ik niet'.

Voordat je kennis over het dialect bevestigd wordt, zijn er in de volgende sectie eerst een aantal vragen naar je achtergrond en een aantal vragen over wat je van het dialect vindt.

Achtergrondinformatie

Hoe oud ben je?

Ben je een man of een vrouw?

Hoeveel jaar heb je in de Alblasserwaard gewoond?

In welk dorp heb je in die periode het langst gewoond?

Hoe vaak spreek je het dialect?

Hoe vaak spreken je ouders het dialect?

Hoe vaak spreken oudere familieleden (opa's, oma's) het dialect?

In hoeverre ben je het eens met de volgende stellingen?

Ik vind het Alblasserwaardse dialect mooi:

oneens 1-2-3-4-5 eens

Ik vind het leuk om het plaatselijke dialect te spreken:

oneens 1-2-3-4-5 eens

Ik zou het erg vinden als het dialect in de toekomst niet meer gesproken zou worden:

oneens 1-2-3-4-5 eens

Het dialect is voor mij belangrijk om verbonden te zijn met de lokale cultuur:

oneens 1-2-3-4-5 eens

Dialect, deel 1: woorden

Bij dit deel worden meerkeuzevragen gesteld over de betekenis van typische dialectwoorden. Welke van de antwoordmogelijkheden komt volgens jou het dichtst in de buurt van de betekenis van het woord?

In de laatste twee vragen gaat het erom of je bekend bent met de namen voor twee gereedschappen.

Vul deze vragen eerlijk in. Als je een antwoord niet weet, vraag het dan niet aan iemand anders, maar vul in wat jij denkt dat het antwoord is, of antwoord met 'Dit weet ik niet'.

Ook eventuele foute antwoorden zijn erg waardevol voor dit onderzoek.

Wat betekent...

Biggels

aardappels

grindstenen

kussens

verschillend gereedschap

Dit weet ik niet.

Beijat / bejaat

absoluut niet, geen sprake van

gelukkig maar

jammer, zonde

natuurlijk, uiteraard

Dit weet ik niet.

Krotten

erwten

gehaktballen

rode bieten

wortels

Dit weet ik niet.

Onderlest

jammer genoeg

ondertussen

pas geleden

vlak voor het einde

Dit weet ik niet.

Fezike / Feziken

fluisteren, roddelen

ijsberen, heen en weer lopen

stelen

voorbereiden, spullen inpakken

Dit weet ik niet.

Temee

morgen

nooit

opnieuw

straks

Dit weet ik niet.

Achterkontig

achterbaks

jaloers

onverschillig

twijfelachtig

Dit weet ik niet.

Harseer

diefstal

ernstige ziekte

liefdesverdriet

probleem

Dit weet ik niet.

Arg/arreg/aorig

arm

ernstig

gierig

leeg

Dit weet ik niet.

Bekant

bijna

grof

kort

moe

Dit weet ik niet.

Anderande spullen

erg dure spullen

gestolen spullen

verschillende spullen

waardeloze spullen

Dit weet ik niet.

Waarvoor wordt een 'himphamp' gebruikt?

bomen snoeien

lekke banden repareren

ramen lappen

sloten schoonmaken

Dit weet ik niet.

Waarvoor wordt een 'kluitenruif/kluitenrijf' gebruikt?

gemaaid gras opvangen

grind harken

stallen schoonboenen

water pompen

Dit weet ik niet.

Dialect, deel 2: Klanken

Hoe klinkt het dialect volgens jou? Bij deze vragen geef je aan hoe het gegeven woord in het Alblasserwaards klinkt. Als antwoordmogelijkheden zijn drie klanken beschreven zoals ze in het Algemeen Nederlands voorkomen. Ook kan het zijn dat een woord in het dialect niet anders klinkt dan in het Algemeen Nederlands.

Probeer het woord voor jezelf uit te spreken zoals jij denkt dat het in het dialect klinkt, en kies dan het antwoordmogelijkheid dat daarbij het dichtst in de buurt ligt.

Paard (aa)

als crème (è) west

als keur (eu)

als klem (e) oost

geen verschil met het Algemeen Nederlands

Dit weet ik niet.

Steen (ee)

als in (i), maar dan langer

als klem (e)

als vier (ie)

geen verschil met het Algemeen Nederlands

Dit weet ik niet.

Brood (oo)

als keur (eu)

als voor (oo)

als koud (ou)

geen verschil met het Algemeen Nederlands

Dit weet ik niet.

Boter (o)

als keur (eu)

als mol (o) oost

als nut (u) west

geen verschil met het Algemeen Nederlands

Dit weet ik niet.

Genoeg (oe)

als boos (oo)

als mol (o)

als vuur (uu)

geen verschil met het Algemeen Nederlands
Dit weet ik niet.

Stal (a)

als klem (e)

als mol (o)

als voor (oo)

geen verschil met het Algemeen Nederlands

Dit weet ik niet.

Dit (i)

als klem (e)

als nut (u)

als vier (ie)

geen verschil met het Algemeen Nederlands

Dit weet ik niet.

Weinig (ei)

als crème (è) oost

als maai (aai) west

als nut (u)

geen verschil met het Algemeen Nederlands

Dit weet ik niet.

Dialect, deel 3: Structuur

In het Alblasserwaards wordt er soms een letter aan een naam toegevoegd. Arie wordt dan Arie's en Jan wordt Janne.

De volgende vragen gaan over jouw INTUÏTIE over de vraag: In welke gevallen komt die toevoeging voor? In welke gevallen kun je van Jan Janne en van Arie Arie's maken, en zijn er ook gevallen waar dit niet kan?

Voor iedere vraag kun je kiezen uit 'mogelijk' als je denkt dat dit in het dialect voor kan komen of 'niet mogelijk' als je denkt dat dit niet zo is. Probeer je antwoorden te baseren op beide namen.

Deze hoed is niet van mij, deze hoed is van Janne / van Arie's.

mogelijk

niet mogelijk

Dit weet ik niet.

Ik geef het cadeau aan Janne / aan Arie's.

mogelijk

niet mogelijk

Dit weet ik niet.

Heb jij Janne / Arie's gisteren gezien?

mogelijk

niet mogelijk

Dit weet ik niet.

Hij heet eigenlijk Johannes / Adriaan, maar iedereen noemt hem Janne / Arie's.
mogelijk
niet mogelijk
Dit weet ik niet.

Janne / Arie's staat op uit z'n stoel en vertrekt.
mogelijk
niet mogelijk
Dit weet ik niet.

Dit is niet mijn hoed, dit is Janne hoed / Arie's hoed.
mogelijk
niet mogelijk
Dit weet ik niet.

Janne / Arie's is gisteren gaan vissen.
mogelijk
niet mogelijk
Dit weet ik niet.

De zoon van Piet heet Jan / Arie. Ik ken Janne van Piet(e) / Arie's van Piet(e) goed.
mogelijk
niet mogelijk
Dit weet ik niet.

Volgens mij kan Janne / Arie's best goed zingen.
mogelijk
niet mogelijk
Dit weet ik niet.

Ik ga morgen bij Janne / bij Arie's op visite.
mogelijk
niet mogelijk
Dit weet ik niet.

Bijna klaar!

Vul eventueel de velden hieronder in en klik dan op 'Verzenden'.

Heb je nog vragen, opmerkingen of feedback over het onderzoek dat je zojuist hebt ingevuld?

Vul hier je e-mailadres in als je op de hoogte gesteld wilt worden van de resultaten van dit onderzoek.

Verslag van de begeleide praktijkcomponent bij de masterthesis Meertaligheid en Taalverwerving 2016-2017

Jeroen Aantjes

4120310

j.m.aantjes@students.uu.nl

Voor de begeleide praktijkcomponent bij mijn masterthesis over dialectverlies heb ik in januari 2017 de Stichting Streektaal Alblasserwaard en Vijfheerenlanden (A&V) benaderd. Deze stichting bestaat uit dialectliefhebbers uit de Alblasserwaard en omstreken, die zich als vrijwilligers sterk maken voor het behoud van de streektaal. Dit doen zij door informatie over het Alblasserwaards te verzamelen, te verspreiden, en te archiveren. Er zijn een aantal boeken uitgegeven door de stichting, met als doel mensen in de regio kennis te laten maken met de taal. Vroeger was de stichting ook actief op jaarmarkten in de regio en werden er voordrachtbijeenkomsten georganiseerd. Dit was voor streekgenoten een mogelijkheid om te leren over het dialect en voor de stichting een mogelijkheid om inbreng van buitenaf te krijgen over fenomenen binnen het dialect. Tegenwoordig is de stichting wat minder actief en houdt zij zich voornamelijk bezig met het verzamelen en archiveren van informatie, zodat deze niet verloren gaat en bewaard blijft voor latere geïnteresseerden. Wel worden er nog wel eens op aanvraag lezingen over het dialect gegeven aan geïnteresseerd publiek. Ook vergaderen de leden regelmatig om bepaalde dialectkenmerken te bespreken.

In februari werd ik warm ontvangen bij Piet Pols, die als bestuurslid van de Stichting Streektaal A&V als mijn contactpersoon gold. Hier is een uitwisseling van informatie op gang gekomen. Omdat de leden van de stichting voornamelijk liefhebbers zijn zonder kennis van de moderne taalkunde, kon ik een academische blik op het Alblasserwaardse dialect bieden. In het archief van de heer Pols vond ik een aantal interessante stukken die geholpen hebben bij het specificeren en vormen van de onderzoeksrichting voor mijn scriptie: een kwantitatief onderzoek naar dialectverlies onder jongeren in de streek en de vraag of attitude een invloed heeft op de mate van dialectverlies. Daarnaast was

het voor alle partijen een voordeel als er een moderne academische beschrijving van het Alblasserwaardse dialect zou bestaan. Ik heb me dan ook voorgenomen om een groot deel van mijn scriptie te wijden aan het in kaart brengen van diverse dialectkenmerken.

Naast de informatiebronnen uit archieven kon ik door de samenwerking met de stichting beschikken over de grammaticaliteitsoordelen van ervaren dialectsprekers. Deze grammaticaliteitsoordelen heb ik enkele keren tijdens mijn onderzoek ingeroepen, om te kunnen bepalen of taalwetenschappelijke theorieën gebaseerd op andere dialecten voldoende waren om kenmerken van het Alblasserwaards te verklaren. Daarnaast ben ik, voordat ik met dataverzameling begon, op bezoek geweest bij bestuurslid Annie Trappenburg, om zeker te weten dat de dialectkenmerken die bevroegd zouden worden in de enquête daadwerkelijk een goede representatie waren van het Alblasserwaards. Helaas heb ik geen mogelijkheid gehad om te helpen bij één van de regelmatige activiteiten van de stichting. In totaal heb ik ongeveer twaalf tot vijftien uur aan deze praktijkcomponent besteed.

Dialectstichtingen als de Stichting Streektaal A&V zijn van groot belang om het dialect te behouden, zo wordt in de literatuur benadrukt. Zo beschrijft Coles (1993) hoe het Isleño-dialect (een dialect van het Spaans in Louisiana met een paar honderd sprekers) gerevitaliseerd werd door de inzet van dialectsprekers zelf. Het dialect was voor deze mensen een groot deel van hun culturele en etnische identiteit, maar omdat jonge regiogenoten Engels spraken ten koste van het Isleño, dreigde het dialect te verdwijnen. Zonder financiële hulp van overheidsinstellingen richtten de Isleño-sprekers vervolgens organisaties op om het dialect te kunnen redden. De stichting LIHCS (Los Islenos Heritage and Cultural Society) biedt sinds 1980 mogelijkheden voor dialectsprekers om hun dialect in stand te houden, door festivals en bijeenkomsten te organiseren. Het bestaan van een dergelijke stichting geeft dialectsprekers het gevoel dat hun taal 'legitiem' is en iets is om trots op te zijn. Ook worden laagdrempelige dialectlessen gegeven aan belangstellenden en wordt er extra aandacht besteed aan liederen in het Isleño, omdat het Isleño een rijke mondelinge traditie kent. Coles concludeert dat het lot van het Isleño altijd afhankelijk zal zijn van het aantal belangstellenden en de taalkeuze van jongeren (die vooral Engels gebruiken), maar dat individuele initiatieven in het vastleggen van het dialect wel kunnen helpen. Zo worden liederen en verhalen opgeschreven en opgenomen (Coles, 1993). In de Alblasserwaard worden vergelijkbare

stappen genomen, zoals het vastleggen van gedichten in het dialect. Roesch (2012) schetst een vergelijkbare situatie over het Texas Alsatian, een uitstervend Amerikaans dialect van het Duits. Ondanks de zeer kleine hoeveelheid sprekers (ongeveer honderd) zijn pogingen gedaan om het dialect en de tradities van de Texas Alsatian cultuur te behouden, onder andere door de taal vast te leggen. Er wordt op basis van attitudeonderzoeken verwacht dat het aantal dialectsprekers hoe dan ook niet meer zal toenemen en dus is het vastleggen en opslaan van dialectstukken de enige optie voor het Texas Alsatian.

Dialectorganisaties in Nederland gaan vergelijkbaar te werk. Om de Zeeuwse taal te behouden gaf de provincie Zeeland in 2012 drieduizend euro uit voor het digitaliseren van een woordenboek voor de Zeeuwse dialecten (Omroep Zeeland, 2012). Een koepelorganisatie van dialectverenigingen en streektaalconsulente Véronique De Tier pleitten hiervoor. Deze roep om dialectbehoud is op streektaalconferenties een aantal jaar geleden ook regelmatig besproken. De Tier (2009) laat in een verslag over streektaalconferenties tussen 2006 en 2009 blijken dat dialectdeskundigen en dialectorganisaties het met elkaar eens zijn dat dialecten niet verloren mogen gaan. Een aantal mogelijke oplossingen worden voorgedragen, zoals het archiveren en digitaliseren van dialecten, het vormen van een nationale streektaalunie, of het implementeren van dialectonderwerpen in het onderwijs. In een manifest roept de Stichting Nederlandse Dialecten, waarvan De Tier voorzitter is, op om dialectonderzoek en academisch onderbouwd dialectbehoud te stimuleren (Stichting Nederlandse Dialecten, 2003). De stichting spreekt zich in dit manifest uit tegen het in Nederland wijd verspreide fenomeen van dialectverlies en tegen de vooroordelen die gelden voor dialectgebruikers. Meer aandacht in onderwijs en media voor dialecten en de taalvariatie binnen het Nederlandse taalgebied zou een eerste stap kunnen zijn voor het verbeteren van de beeldvorming rond dialectgebruik. Overheden en onderwijsinstellingen zouden samen dialectonderzoek moeten stimuleren door te zorgen voor respectievelijk financiering en onderzoeksmogelijkheden. Ten slotte is er de roep om archivering van dialectmateriaal. Voor het ontstaan van erkenning voor dialecten moet dialectmateriaal goed gedocumenteerd zijn. De hoop is dat dit op termijn zal leiden tot “een juiste evaluatie van de inbedding, relevantie en de emotionele waarde van de dialecten in onze maatschappij, vroeger en nu” (Stichting Nederlandse Dialecten, 2003).

Digitalisering lijkt de beste optie voor het succesvol behouden van het dialect. Bewijs uit het Engelse taalgebied wordt hiervoor geleverd door Clarke (2016). In de Canadese provincie Newfoundland and Labrador is een project gestart om een gedetailleerde online atlas van de regionale dialecten te construeren. Zonder overheidsfinanciering, maar met enkele onderzoeksbeurzen is een begin gemaakt, waarna later toch financiering gevraagd kon worden om het bereikte publiek te vergroten. Naast het verzamelen en geografisch organiseren van dialectkenmerken wordt er veel aandacht besteed aan de gebruiksvriendelijkheid van de website. Als het aansloot bij de interesse van de bezoekers, werden nieuwe functies toegevoegd. Door het toevoegen van audioclips en taalspelletjes is de atlas laagdrempelig en interactief genoeg om een breed niet-academisch publiek te trekken. Het makkelijk toegankelijke karakter van deze dialectatlas (bv. waar mogelijk vermijden van IPA-notatie) heeft volgens Clarke zeker bijgedragen aan de vernieuwde interesse voor dialecten in de provincie. Ook in de Verenigde Staten heeft digitalisering van dialectfenomenen geholpen om dialecten te behouden. Kendall & Wolfram (2016) beschrijven de situatie in North Carolina, waar een sociolinguïstisch archiveringsproject zeer belangrijk is geweest in dialecteducatie en het bereiken van een groot publiek. Volgens Kendall & Wolfram is North Carolina een linguïstisch gevarieerde staat en dus is het een grote klus om de dialecten daar inzichtelijk te maken. Met een grote hoeveelheid gearchiveerde audio-, video- en tekstbestanden is een dialectdatabase gevormd die makkelijk toegankelijk moet zijn. Naast academische doeleinden is deze database ook nuttig voor geïnteresseerde niet-academici, die meer informatie over de dialecten in North Carolina zoeken.

Digitale technologie wordt dichter bij huis ook gebruikt om talen te behouden. Hoewel het Fries in Nederland erkend wordt als officiële taal en qua aantal sprekers en legitimiteit niet vergelijkbaar is met de hierboven besproken dialecten, is het nog altijd een minderheidstaal. De Graaf et al. (2014) beschrijven hoe het behoud van het Fries door moderne technologie geholpen wordt. Zo wordt het Fries op de basisschool met behulp van digitale lesmethoden aangeboden. Social media als Twitter worden aangegrepen om het taalonderwijs leuker te maken en om de taal te promoten, zoals op de jaarlijkse Friese Twitterdag, waarop volgers worden aangespoord om te proberen in het Fries te tweeten. Ook worden online Friese woordenboeken en vertaalmachines ontwikkeld. Of al deze middelen daadwerkelijk effect hebben in het behoud van het Fries is nog niet bekend, maar de auteurs zijn hoopvol. Een overkoepelend Europees

project voor het vastleggen van dialecten is het *European Dialect Syntax* project (Barbiers, 2014). Barbiers pleit voor meer aandacht, analyse en archivering van Europese dialecten. Het vastleggen van dialecten zal wellicht het aantal gebruikers niet vergroten, maar het zal wel het behoud van culturele identiteitskenmerken en linguïstisch interessante data garanderen. Het European Dialect Syntax project (Edisyn) heeft als doel het voorbereiden van een syntactisch georiënteerde infrastructuur waar Europese dialecten hun syntactische dialectkenmerken in kunnen plaatsen. De focus op syntaxis is bewust, omdat dialectologie vooral fonologie en lexicon beschrijft en syntaxis vergeet. Mede om deze reden heb ik vanaf het begin ervoor gekozen om in mijn scriptie ruimte te bieden voor een academische beschrijving van het dialect, die verder gaat dan alleen fonologie en lexicon maar ook morfologie en syntaxis bestudeert. Het Edisyn project is zeer academisch gericht en is dus minder laagdrempelig ingericht voor geïnteresseerde leken. Wel is de infrastructuur vrij toegankelijk en wordt er geprobeerd om universele conventies te gebruiken (IPA, Engelse gloss, syntactische annotatie, etc.). Barbiers is ervan overtuigd dat dit project erg belangrijk zal zijn voor de documentatie van Europese dialecten, zodat dialectdata makkelijk online te vinden en te bestuderen is.

Ik ben van mening dat dialectorganisaties zoals de Stichting Streektaal A&V zeer belangrijk zijn in het behoud van dialecten. Omdat de algemene indruk van dialectsprekers is dat het dialect vervaagt en verwatert, zou het zonder het vastleggen van informatie over het dialect kunnen dat het dialect vergeten wordt en dus verloren raakt. Dit zou zonde zijn, omdat een dialect als het Alblasserwaards enkele zeer interessante en unieke fenomenen kent, zoals het bestaan van de uitgangen *-s* en *-e* op persoons- en familienamen. Het analyseren van een fenomeen als dit en de relatie met de standaardtaal kan wellicht interessante informatie opleveren over de historische taalontwikkeling in Nederland. Deze analyse zou echter niet plaats hebben kunnen vinden als de Stichting Streektaal A&V zich niet zo sterk had gemaakt voor het verzamelen en archiveren van informatie en dialectstukken, zoals gedichten in het dialect. Daarom is het werk wat organisaties als deze doen voor het behoud van streektalen uiterst belangrijk. Met name door het digitaliseren van dialectinformatie kan het dialect behouden blijven voor een volgende generatie academische en niet-academische geïnteresseerden. Wat dat betreft juich ik het digitaliseringsproject van de Stichting Streektaal A&V (Vermeer, 2017) zeker toe.

Bibliografie

- Barbiers, S. (2014). European Dialect Syntax: Towards and infrastructure for documentation and research of endangered dialects. In M. C. Jones (Ed.) *Endangered Languages and New Technologies* (pp. 35-48). Cambridge University Press.
- Coles, F. A. (1993). Language maintenance institutions of the Isleño dialect of Spanish. In J.M. Lipski & A. Roca (Eds.) *Spanish in the United States: Linguistic Contact and Diversity* (pp. 121-133). Berlijn: De Gruyter.
- Clarke, S. (2016). From Legacy Regional Language Materials to Public Engagement: The Interactive Online Dialect Atlas of Newfoundland and Labrador. In K. P. Corrigan & A. Mearns (Eds.) *Creating and Digitizing Language Corpora* (pp. 99-132).
- De Tier, V. (2009). Over streektaal in Nederland en Vlaanderen. Vier bundels met de lezingen gehouden op de vier streektaalconferenties in 2006 tot en met 2009. In *Van Mensen en Dingen: tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen, vol. 7, nr. 3-4*, pp. 139-152.
- Graaf, T. de, & Meer, C. van der, & Jongbloed-Faber, L. (2014). The use of new technologies in the preservation of an endangered language: The case of Frisian. In M. C. Jones (Ed.) *Endangered Languages and New Technologies* (pp. 141-149). Cambridge University Press.
- Kendall, T., & Wolfram, W. (2016). Engagement Through Data Management and Preservation: The North Carolina Language and Life Project and the Sociolinguistic Archive and Analysis Project. In K. P. Corrigan & A. Mearns (Eds.) *Creating and Digitizing Language Corpora* (pp. 133-157).
- Omroep Zeeland (2012, 26 september). Zeeuws taele komt op internet. Verkregen 27 september 2017 van <http://www.omroepzeeland.nl/nieuws/59774/Zeeuws-taele-komt-op-internet>.
- Roesch, K. A. (2012). Language maintenance and death. In *Language Maintenance and Language Death: The Decline of Texas Alsatian* (pp. 189-203). Amsterdam: John Benjamins.

Stichting Nederlandse Dialecten (2003). Manifest. Verkregen 28 september 2017 van <https://nederlandsedialecten.org/13-2/>.

Vermeer, L. (2017, 7 september). Dialect is niet 'plat' praten, maar authentiek taalgebruik. Streektaal vastleggen voor het nageslacht. *Algemeen Dagblad: Rivierenland*, p. 4.